

Шанскова Т. І.

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки, психології
та управління навчальними закладами
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
e-mail: doktorshans@ukr.net

Впровадження акмеологічного підходу в управління закладами освіти в сучасних умовах реформування освітньої галузі

У статті обґрунтовано необхідність впровадження акмеологічного підходу в управління закладами освіти; розкрито основні положення педагогічної та управлінської акмеології; проаналізовано закономірності, що впливають на функціонування закладу освіти в сучасних умовах; подано алгоритм впровадження акмеологічного підходу в управління відповідно до функцій управління.

Актуальність обраної теми. Значні економічні та соціальні перетворення в Україні призвели до зміни сучасної освітньої парадигми. Суспільство висуває нові вимоги до вчителя, його професійного рівня, що вимагає розробки нових підходів до його професійної підготовки та впровадження нових стратегій управління закладами освіти, що забезпечують учителю реалізацію його потреб у професійному зростанні та самореалізації. Саме застосування акмеологічного підходу в управлінні закладами освіти сприятиме досягненню вимог суспільства до освіти та самореалізації кожного учасника освітнього процесу.

Акме – древньогрецьке слово, що означає «вища точка, розквіт, зрілість, найкраща пора». У психологічній науці термін «акме» означає «соматичний, фізіологічний, психологічний і соціальний стан особистості, який характеризується зрілістю її розвитку, досягненням найбільш високих показників у діяльності, творчості» [1: 14-15].

На думку А. Бодальова, стан зрілості не з'являється у людини несподівано і відразу; від усього попереднього її життя залежить якою вона буде на піку зрілості, що складатиме ядро її особистості, які здібності, знання, уміння та навички будуть характеризувати її як суб'єкта діяльності. Показниками акме А. Бодальов назвав сформований світогляд, загальний і спеціальний інтелект, моральне ядро та здатності творця [2: 8].

Управлінська акмеологія розглядається науковцями як галузь наукового знання, що характеризується забезпеченням здійснення вищих форм управлінської діяльності та розвиток здібностей до професійного самовдосконалення спеціалістів галузі управління.

Предметом вивчення управлінської акмеології є процес досягнення вершини професійної майстерності в управлінській діяльності, максимальної творчої самореалізації керівника і досягнення вищої життєвої самореалізації у зрілому віці. Тому на сьогоднішній день існує необхідність наукового обґрунтування та практичної реалізації можливостей застосування акмеологічного підходу саме в управлінні закладами освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Витоками педагогічної акмеології є наукові праці Н. Кузьміної та представників її наукової школи. В межах професійної акмеології О. Бодальов та Н. Кузьміна виокремили наступні напрями: педагогічна акмеологія (О. Бодальов, А. Деркач, В. Тарасова та ін.), шкільна акмеологія (А. Крамаренко, С. Караман, В. Максимова, С. Мартиненко), соціальна акмеологія (А. Лященко, Г. Філіпова), акмеологія управління (А. Деркач, В. Зазикін, І. Линьова); акмеологія вищої освіти (О. Вознюк, О. Дубасенюк, Н. Сидорчук); акмеологія управління освітньо-виховними системами (Г. Сазоненко, В. Приступа); креативна акмеологія (Н. Вишнякова, А. Деркач, К. Перепьолкіна); синергетична акмеологія (В. Бранський, С. Пожарський).

У дослідженнях В. Зазикіна, А. Деркача, Г. Михайлова, Г. Семенова встановлено, що акмеологія вирішує кілька напрямів проблем: наукове висвітлення феноменології акме, розробка її теоретико-методологічних засад; вивчення загальних і часткових закономірностей досягнення акме; виявлення умов і чинників, які сприяють або перешкоджають руху до акме й досягненню вершин у розвитку; розробка власне акмеологічних методів дослідження, що забезпечують розвиток особистості; розробка акмеологічних моделей професіоналізму й професіонала для різних видів професійної діяльності; створення власне акмеологічних технологій прогресивного розвитку особистості й професіоналізму; проведення конкретних прикладних акмеологічних досліджень [3: 118].

Загальні та спеціальні принципи, які є основними для акмеології, розроблені в роботах Б. Ананьєва, К. Альбуханової-Славської, Л. Анциферової, Н. Кузьміної, Б. Ломова, К. Платонова, С. Рубінштейна (комплексність, системність, суб'єктність, психологічний детермінізм, розвиток, активність, інваріантність, духовно-моральний принцип, принцип гуманізму та ін.) [4].

Метою статті є висвітлення можливостей управління закладами освіти на основі акмеологічного підходу в сучасних умовах реформування освіти.

Виклад основного матеріалу. З акмеологічного погляду професійна зрілість – масштабна категорія, яка передбачає розвиток морально-етичних якостей, гуманістичної спрямованості особистості, гармонізації поведінки й відносин у контексті суспільних норм. Зріла особистість вирізняється високою відповідальністю, турботою про інших людей, соціальною активністю, а не лише високими професійними досягненнями й ефективною самореалізацією.

Саме тому в акмеологічному розумінні ступінь зрілості, зокрема її вершина – акме – розглядається як багатомірна характеристика стану дорослої людини, яка дозволяє визначити закономірності розвитку людини як *індивіда* (складного живого організму), *особистості* (ядром якої є ставлення людини до різних сторін дійсності) і *суб'єкта діяльності* (перш за все, як професіонала), спроможного досягти в професійному розвитку найбільш високого рівня.

Грунтуючись на аналізі наукової літератури, ми визначаємо акмеологічний підхід як базисне узагальнююче поняття акмеології, що акумулює сукупність принципів, методів, прийомів, засобів організації й реалізації теоретичної та практичної діяльності, орієнтованих на прогноз якісного результату управлінської діяльності, високий рівень продуктивності й професійної зрілості.

Отже, в основі акмеології лежить психологія розвитку дорослої людини, яка залежить від того, як особистість формує, усвідомлює й реалізує свої потреби, здібності та інтереси, якої мети прагне і яким чином її досягає [5: 87].

Розкриття можливостей управління закладами освіти на основі акмеологічного підходу передбачає урахування загальних положень теорії менеджменту та соціального управління (М. Альберт, Б. Гаєвський, Г. Дмитренко, М. Мескон, Ф. Хедоурі, Ф. Хміль та ін.), педагогічного менеджменту та менеджменту освітніх інновацій (Л. Даниленко, В. Крижко, В. Маслов, Є. Павлютенков та ін.), управлінської культури та її складових (В. Іванов, В. Кудін, О. Мармаза, В. Новоселов, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Палеха та ін.); управління загальноосвітніми навчальними закладами та підвищення управлінської кваліфікації їх керівників (Г. Єльнікова, Л. Калініна, Л. Карамушка, Н. Коломінський, В. Маслов, В. Мельник, В. Пікельна, М. Поташник, Г. Тимошко та ін.).

Розвиток особистості керівника закладу освіти та його професійні успіхи визначаються певними протиріччями, а саме: між

прагненням максимально реалізуватися у професійній діяльності та необхідністю акумулювати внутрішні ресурси для вирішення нагальних життєвих проблем; між професійними вимогами до особистості та її можливостями, уявленнями щодо внутрішніх ресурсів.

У процесі управління сучасним закладом освіти на основі акмеологічного підходу необхідно врахування таких закономірностей, як *соціальні, власне управлінські та особистісно-значимі*.

До *соціальних* закономірностей можна віднести вплив соціально-економічних, політичних та культурних процесів у країні, конкретному регіоні на ефективність впровадження акмеологічного підходу в управлінні закладами освіти.

До *власне управлінських* закономірностей належать: циклічність, логічна послідовність функцій управління; єдність централізованих і децентралізованих тенденцій і чинників в управлінні; відповідність внутрішньої структури управління меті та змісту діяльності навчального закладу; залежність ефективності управління від рівня аналітичного прогнозування та якості моделювання діяльності; збалансованість стратегічного і регулятивного менеджменту; ієрархічність та якісна взаємозалежність усіх структурних елементів управління; прямо пропорційна залежність якості управління від повноти й рівноваги між прямим та зворотним зв'язками; функціональна визначеність суб'єктів і компонентів управління; наявність деструктивних факторів і процесів; залежність ефективності управління від адекватного керівництва на всіх структурних рівнях та в усій системі в цілому.

Особистісно значимими закономірностями управління закладом освіти на засадах акмеологічного підходу є залежність мотивації до професійного самовдосконалення вчителів від матеріально-технічного і побутового забезпечення, культури управління; залежність розвитку педагогічної творчості від ступеня демократизації управління та рівня професійної свободи; залежність задоволення результатами праці від її об'єктивної оцінки та своєчасного, систематичного стимулювання; залежність ефективності управління закладом освіти від психологічної готовності керівництва до впровадження акмеологічного підходу, а також лідерських і професійних якостей керівника.

Управлінська діяльність керівника закладу освіти має певні утруднення, що заважають її ефективності: жорсткі часові обмеження, інформаційна невизначеність, наявність високої відповідальності за кінцеві результати, постійний брак ресурсів, екстремальні ситуації, необхідність одночасного виконання багатьох дій і рішення багатьох

завдань, суперечливість законодавчої бази; відсутність оціночних критеріїв ефективності діяльності, а іноді їх відсутність та ін.

Важливою умовою підвищення якості надання освітніх послуг є сформована акмеологічна позиція його керівника, яка розкривається як сформована «Я-концепція» управлінця, реалізація творчого потенціалу у процесі прийняття управлінських рішень, здатність відповідати за прийняті рішення, психологічна готовність до високоефективної управлінської діяльності, зокрема, в екстремальних ситуаціях, мотивація професійних досягнень в управлінській та педагогічній діяльності; вміння здійснювати стратегічне планування щодо розвитку закладу освіти та власного саморозвитку; гнучкість у проектуванні і реалізації організаційних та міжособистісних відносин; критичне ставлення до себе, рефлексивна саморегуляція.

Акмеостратегія є способом стратегічного ціннісно-мотиваційного управління освітньою системою на основі актуалізації внутрішніх ресурсів самореалізації управлінця, вчителя та учнів, мотивації досягнень, саморозвитку, прагнення до професійної та особистісної самореалізації.

В умовах акмеологічного підходу до управління школа набуває статусу державно-громадського загальноосвітнього закладу освіти, в якому активну роль відіграє громадське самоврядування, а саме: різноманітні колективні і колегіальні формування вчителів, учнів та їх батьків, що сприяє створенню акмесередовища, у якому враховуються всі освітні запити і потреби учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків учнів, учителів, допоміжного персоналу, керівника); це середовище прагнення до успіху, до творчості, до високих результатів діяльності, до досягнень кожного.

Висновки. Таким чином, управління закладами освіти на засадах акмеологічного підходу передбачає:

1. На етапі цілепокладання прийняття системи акмеологічних цінностей як основних у діяльності закладу.
2. Створення умов для саморозвитку та самореалізації педагогічних працівників в управлінській та педагогічній діяльності.
3. Використання акмеологічних технологій для кожного суб'єкта управління та освіти.
4. Прогнозування кінцевих результатів управління як інтегральних показників розвитку як освітньої системи закладу, так і кожного її учасника.
5. Створення акмесередовища у колективі – використання механізмів «м'якого управління» розвитком творчості (мотивація

потреби у досягненнях, підтримка інновацій, кар'єрна перспектива, заохочення).

Акмеологічний підхід до управління дозволяє переорієнтувати заклад освіти з режиму функціонування до режиму розвитку та досягнути значного підвищення якості освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Акмеология развития / под ред. В. Гладковой, С. Пожарского. – СПб. : Питер, 2006. – 392 с.
2. Бодалёв А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалёв. – М., 1998. – 168 с.
3. Деркач А. А. Методология и стратегия акмеологического исследования / Деркач А. А., Михайлов Г.С. – М. : МПА, 1998. – 148 с.
4. Бранский В. П. Социальная синергетика и акмеология / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский. – СПб. : Политехника, 2002. – 476 с.
5. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во Бел. ун-та, 1976. – 175 с.

Шанскова Т.

Внедрение акмеологического подхода в управление учреждениями образования в современных условиях реформирования образовательной отрасли

В статье обоснована необходимость внедрения акмеологического подхода в управление учреждениями образования; раскрыты основные положения педагогической и управленческой акмеологии; проанализированы закономерности, влияющие на функционирование учреждения образования в современных условиях; представлен алгоритм внедрения акмеологического подхода в управление в соответствии с функциями управления.

Shanskova T.

Implementation of acmeological approach in the management of educational institutions in modern conditions of reforming the education sector

In the article the necessity of the implementation of acmeological approach in the management of educational institutions; the basic points of pedagogical acmeology and management; analyzed the factors affecting the functioning of educational institutions in modern conditions; an algorithm for the implementation of acmeological approach in the management in accordance with management functions.